

Lunds Universitet
Sociologiska institutionen

Solidaritetsens Gränser?

-Om ungdomsutbyten i Europa

Författare: Markus Hansson
Uppsats Soc 464, 61-80 p
Vårterminen 2004
Handledare: Staffan Lindberg

ABSTRACT

Författare: Markus Hansson

Titel: Solidaritetens gränser? - Om ungdomsutbyten i Europa

Uppsats Soc 464, 61-80

Vårterminen 2004

Handledare: Staffan Lindberg

Globaliseringen undergräver i mångt och mycket nationalstaternas suveränitet, vilket innebär att politikens handlingskraft och de demokratiska processernas legitimitet minskar. Det finns ett antal politiska svar på hur man bör förhålla sig till denna situation. Denna uppsats behandlar den tyske filosofen Jurgen Habermas teorier om en utvidgad solidaritet och social integration inom den Europeiska Unionen som ett möjligt medel att återvinna de legitima demokratiska processernas handlingskraft.

Syftet med denna uppsats är att utreda huruvida EU-programmet Ungdoms Ungdomsutbyten har förutsättningar att bidra till den transnationella solidaritet, som enligt Habermas är en grundförutsättning för en bredare politisk integration inom den Europeiska Unionen. EU-programmet Ungdom har ambitionerna att vara ett inkluderingsprojekt, och uppsatsen syftar även till att utreda om dessa ambitioner uppnås.

Slutsatser: De Ungdomsutbyten med inkluderingsambitioner som jag studerat har syftat till att bekämpa den *externa* exkluderingen. Dock kan *intern* exkludering förekomma. Kulturella skillnader kan leda till konflikter, men om dessa bearbetas produktivt kan solidariska effekter utvinnas. EU-programmet Ungdoms Ungdomsutbyten tycks kunna utgöra en transnationell arena för demokratisk kommunikation.

Nyckelord: Ungdomsutbyte, Transnationell solidaritet, europeisk integration

Innehåll

Inledning	1
Syfte och avgränsning	2
Frågeställning	2
Disposition	3
Teoretiska perspektiv	3
Metod	4
EU-programmet Ungdom och den postnationella kontexten	7
”Det kulturella substratet för medborgerlig solidaritet”	7
Globaliseringen och demokratins nya förutsättningar	8
Transnationell integration	10
EU-programmet Ungdom	11
Inkludering som strategi	13
”Kosmopoliter och komunitärer”	13
Vikten av akademiska ledare	15
Inklusion mot motprestation	16
EU-programmet Ungdom och inklusionen	18
Transnationell solidaritet?	20
Språket	21
Skilda förväntningar	22
EU-programmet Ungdom och den europeiska integrationen	25
Slutsatser	28
Sammanfattning	29
Referenser	31
Bilagor	33

Inledning

Nationalstaterna i vår globaliserade värld tycks befinna sig i en djup kris. En rad företeelser och processer undergräver statens förutsättningar, kontroll och legitimitet, vilket leder till en allt mer begränsad förmåga att upprätthålla de sociala välfärdssystemen. Dessutom så utgör ju nationalstaterna vår enda verkliga arena för de demokratiska processerna. Innebär den globala kapitalismen slutet för demokratin? Eller kommer vi att hitta andra former och andra arenor för politiken? Finns det förutsättningar för sociala välfärdssystem i den nya ekonomin?

Inom sociologin, liksom inom den samhällsliga (Nordamerikanska och europeiska) diskursen i övrigt, har det under de senaste 200 åren varit brukligt att i princip likställa begreppet samhälle med nationalstatsbegreppet. Från början av 1900-talet, fram till den industriella ekonomins kris på 1970-talet, så tedde sig de flesta ekonomiska och sociala problem som något som uppstod i, och bäst löstes på, det individuella, suveräna samhällets nivå (nationalstaten). Detta var särskilt uttalat från 1930-talet och framåt, då den Keynesianska välfärdsstatsmodellen var rådande, och nationalstatens institutioner kunde identifiera och svara på riskerna från den organiserade kapitalismen.

Nationalstaternas legitimitet utgick från medborgaren, som definierades utifrån de plikter och rättigheter dessa besatt gentemot staten (ovanstående resonemang bortser från en rad företeelser och situationer under det förra århundradet, varav kolonialismen, Tysklands och nazismens militära aggression under Andra Världskriget, samt det Kalla kriget är särskilt värda att omnämnas) (Urry 2000; 10-11).

Idag ser det som sagt annorlunda ut. Globaliseringen utmanar de nationella demokratiernas legitimitet och begränsar deras handlingsutrymme. Situationen kan tyckas paradoxal, då allt fler länder från Afrika, Asien och Latinamerika slåss för de demokratiska idéerna, samtidigt som demokratins effektivitet som nationell form av politisk organisation i allt högre utsträckning verkar ifrågasättas (Held 1998; 11). Det saknas dock inte politiska svar på hur vi ska möta denna situation. Jag ska i denna uppsats behandla ett av dem. Utifrån Habermas teorier om en europeisk, transnationell

plattform för de demokratiska processerna ska jag undersöka om EU-programmet Ungdoms *Ungdomsutbyten* kan utgöra ett medel att uppnå denna vision.

Syfte och avgränsning.

Syftet med denna uppsats är att utreda huruvida EU-programmet Ungdoms *Ungdomsutbyten* har förutsättningarna att bidra till den transnationella solidaritet, som enligt den tyske filosofen Jurgen Habermas är en grundförutsättning för en bredare politisk integration inom den Europeiska Unionen. Jag skall också undersöka hur väl EU-programmet lever upp till sina ambitioner att vara ett *inkluderingsprojekt*, det vill säga ambitionerna att programmet skall prioritera ungdomar som annars står utanför internationella utbyten eller saknar möjligheter att organisera och planera egna projekt.

Denna uppsats behandlar möjligheterna till en transnationell integration inom den Europeiska Unionens gränser. Per definition innebär detta även en uteslutning av andra. Detta moraliska problem brottas vi redan med idag, ”Fort Europa” sluter sina gränser mot utomeuropeiska flyktingar, och jordbruksbidragen till de egna bönderna slår ut jordbrukare i Tredje Världen. Att inkludera dessa oehört angelägna problem skulle dock kräva en betydligt större diskussion, så jag har valt att i denna uppsats bortse från denna problematik och endast behandla möjligheterna till en europeisk offentlighet.

EU-programmet Ungdom består av fyra delprogram, *Ungdomsutbyte*, *Europeisk Volontärtjänst*, *Ungdomsinitiativ* och *Stödaktiviter*. I denna uppsats har jag av praktiska skäl valt att enbart behandla Ungdomsutbyte.

Frågeställning

Min frågeställning för denna uppsats är:

- 1) Kan EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet bidra till utvecklingen av en transnationell solidaritet?
- 2) Hur väl lever EU-programmet upp till ambitionerna att vara ett inkluderingsprojekt?

Disposition

Denna uppsats består av tre huvudavsnitt. Det första avsnittet, *EU-programmet Ungdom och den postnationella kontexten*, behandlar nationalstatens uppgång och fall som huvudaktör på den politiska arenan. Jag tar upp de nya förutsättningarna för de politiska processerna som globaliseringen medför. Vidare presenterar jag Habermas teorier om möjligheterna att genom en europeisk, transnationell politisk integration stärka de demokratiska processernas genomslagskraft inom EU. Avsnittet rymmer också en presentation av EU-programmet Ungdoms *Ungdomsutbyten*. Det andra avsnittet, *Inkludering som strategi*, handlar om EU-programmet Ungdoms uttalade inkluderingsambitioner. Med hjälp av intervjuer med ungdomar och deras ledare försöker jag utreda om programmet lever upp till dessa ambitioner. Utifrån framför allt Youngs och Habermas teorier diskuterar jag vidare om inklusionens betydelse för de demokratiska processernas legitimitet. Det tredje och sista avsnittet, *Transnationell solidaritet*, behandlar de faktiska utbytena. Jag redogör för några av de förtjänster och svårigheter rörande programmets integrationsambitioner som framkommit under intervjuarbetet med ungdomarna och deras ledare. Jag skall här också försöka klargöra hur det förhåller sig med möjligheterna för EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet att bidra till skapandet av en transnationell solidaritet.

Teoretiska perspektiv

Teorin som ligger till grund för denna uppsats kan sägas vara det som väckte mitt intresse för att studera EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet. Jag hade precis läst om Jurgen Habermas teorier om det kommunikativa handlandet och om möjligheten till en transnationell, europeisk integration som en motstrategi mot globaliseringens söndrande effekter, när jag först fick höra talas om EU-programmet Ungdom och dess utbyten. Jag fann här ett ypperligt tillfälle att fördjupa mig i problematiken och Habermas teorier, samtidigt som jag fick möjlighet att testa teorierna på ett konkret integrationsprojekt.

Habermas tes är att dagens europeiska situation karaktäriseras av ett glapp mellan den systemmässiga integration, exempelvis ekonomin och de transnationella institutionerna, och den sociala integration som utgörs av värden, normer och inbördes förståelse, som

hittills mest existerat den nationella nivån. För att bemöta de europeiska staternas gemensamma politiska problem, måste denna systemmässiga integration kompletteras med en social integration (i vilken den politiska integrationen utgör en del) på europainivå, om demokratiska processer på EU-nivå skall åtnjuta politisk legitimitet. Detta kan enbart lyckas ifall de europeiska länderna synkroniserar sin politiska debatter, som redan förs på nationell nivå, om de transnationella problem som slår mot alla länder, och för upp dessa på en gemensam politisk arena.

Jag har även haft stor nytta av av Iris Marion Youngs teorier, särskilt i avsnittet om EU-programmet *Ungdoms* inkluderingsstrategi. Hon diskuterar solidaritet och kollektiv handling och inklusionens avgörande vikt för demokratins legitimitet. Hon lutar sig mot Habermas, men utvecklar sin syn på kommunikation och menar att den inte behöver leda till konsensus.

Förutom dessa båda hörnstenar har jag använt mig av ytterligare en rad teoretiker i syfte att fördjupa diskussionen om vilka konsekvenser globaliseringen har för medborgarskap och demokrati. Till dessa hör exempelvis David Held, Pierre Bourdieu, och Janna Thompson.

I denna uppsats använder jag mig av ett teorin som ett ramverk som sätter empirin i en större, sociologisk kontext. Teorierna målar upp en bild av vårt allt mer transnationella, europeiska samhälle, skeëndets sociala och politiska verkningar, och ger en fingervisning om varför studiet av ungdomsutbyten blir relevant i sökandet efter demokratins framtid.

Metod

När insamlingsarbetet för denna uppsats påbörjades, var planerna att jag skulle arbeta med fokusgrupper bestående av ungdomar som deltagit i EU-programmet *Ungdoms* utbytesverksamhet. Detta är en kvalitativ intervjuform som innebär att man arbetar med små grupper, ofta bestående av 6-8 personer. För det mesta rör detta sig om relativt homogena grupper, som tillsammans reflekterar över frågor och teman. Detta arbetsätt tycktes väldigt lämpligt med tanke på mitt arbetes syften, då fokusgrupper låter

intervjuaren arbeta med gruppdynamiken hos en grupp individer som delar en gemensam upplevelse. Syftet är att få tillgång till högkvalitativ data i en social kontext, där deltagarna får betrakta sina egna synpunkter mot bakgrund av andras. Dessutom så är detta en väldigt effektiv metod, som låter forskaren samla in stora mängder information under kort tid (Patton 1990; 335).

Trots metodens lämplighet för mitt arbete visade det sig snart att det inte var praktiskt genomförbart. Det var helt enkelt omöjligt att samla ungdomarna vid samma tillfälle, så alternativet fick bli att intervjua intervjupersonerna en och en. Dessa enskilda intervjuer skulle kunna betecknas som *fokuserade*. En intervjuguide användes, men en fokuserad intervju ger stort utrymme åt den intervjuade att formulera sig och besvara frågorna utifrån sina egna referensramar. Det är en fruktbar intervjuform i det att den förmedlar något om vad som upptar den intervjuade. Den låter även forskaren att bättre förstå den innebörd som individerna själva tillskriver de händelser eller fenomen som behandlas, i jämförelse med exempelvis semi-strukturerade intervjuer. Det är en intervjuform som ställer stora krav på flexibilitet från intervjuarens sida, eftersom intervjupersonen kan ta upp intressanta teman som forskaren inte förutsett (May 1997; 151, 152)

Intervjuer gjordes med ungdomar som deltagit i dessa utbyten, samt med deras ledare. Sammanlagt gjordes fem intervjuer, varav tre gjordes med ungdomar som deltagit (sammanlagt intervjuades fyra ungdomar, vid ett av tillfällena intervjuades 2 ungdomar samtidigt) och två med deras ledare. Sättet som dessa båda grupper lägger fram sina berättelser uppvisar vissa skillnader. Ungdomsledarna har lagt ner mycket tid på att planera och organisera dessa utbyten, och har ägnat dem mycket tankeverksamhet. De har en vana av att tala om verksamheten som ungdomarna saknar. Detta kan ses som en tillgång, då de besitter mycket information och har en djup förståelse av projektet, samtidigt som det är något som manar till försiktighet, eftersom de har en vana av att motivera utbytesverksamheten. Jag finner dock att de i sina utsagor ger en balanserad bild av ungdomsutbytena, och att de lyfter fram både positiva och negativa aspekter. Jag upplever det som att ledarnas och ungdomarnas utsagor kompletterar varandra väl, och trots att vissa intervjuer är mer synliga i texten än andra, så har samtliga bidragit till

helhetsbilden av utbytena. Intervjupersonerna har anonymiserats med tanke på den personliga integriteten och citat i texten har redigerats något i syfte att öka läsbarheten.

Som sekundärmaterial har jag använt mig av Ungomsstyrelsens egen utvärdering av EU-programmet *Ungdom, Tre år med EU-programmet Ungdom – En studie kring programmets effekter åren 2000-2003*.

EU-programmet Ungdom och den postnationella kontexten

”Det kulturella substratet för medborgerlig solidaritet”

Nationalstaten är traditionellt den arena vi föreställer oss när vi reflekterar över de demokratiska processerna. Jurgen Habermas har uttryckt det som att ”Nationalstat och demokrati är tvillingar födda av den Franska Revolutionen” (Habermas 1995; 125).

Nationalstaten, som är ett resultat av de franska och amerikanska revolutionerna, är en statstyp som slagit igenom världen över. Nationalstaterna kan inte alla karaktäriseras som demokratiska, men faktum kvarstår att var än demokratier av västlig modell har uppstått, har de antagit nationalstatens form. Habermas fastslår att ”Nationalstaten uppfyller uppenbarligen viktiga villkor för ett demokratiskt självstyre av det samhälle som konstitueras inom dess gränser” (Habermas 2000; 35).

Nationalstatens förutsättningar för det demokratiska styrelseskicket är i allra högsta grad en komplex konstruktion, och formerna är långt ifrån av naturen givna. För att en befolkning ska ta sitt politiska öde i egna händer krävs en kulturell integration av av den slumpmässigt sammansatta befolkningen, i detta fallet idén om nationen. Denna ”nya” form av kollektiv identitet överskrider de traditionella lojaliteterna mot ”by och familj, landskap och dynasti” (Habermas 2000; 37). Nationalismen som medvetandeform förutsätter konstruktionen av en gemensam historia, något som skiljer oss från dem som står utanför, en idé om att vi är vi och dom är dom. Medvetandeformen uppstod hos de bildade borgarna och spreds effektivt via masskommunikationen. (Habermas 1995; 126) Nationalitet är en politiskt medveten konstruktion som genom den kulturella reproduktionen framstår som naturlig. Den abstrakta idén om nationalitet, som innefattar tanken om ett folk och en folksjäl, utgör det kulturella substratet för medborgerlig solidaritet. Utan denna form av abstrakt solidaritet, vilken följde den moderna frigörelsen, är det svårt att tänka sig att medborgarna skulle ställa upp på alla de uppoffringar som exempelvis skatter och allmän värnplikt innebär (Habermas 2000; 37).

För att den politiska makten skall uppfattas som legitim krävs det, utifrån det filosofiska perspektiv som Habermas representerar, att de som påverkas av de politiska besluten också uppfattar sig själva, åtminstone indirekt, som beslutens upphovsmän. Detta fodrar

givetvis de medborgerliga rättigheter som vi vant oss vid, så som fri åsikts- och viljebildning. Den demokratiska författningsstaten är, enligt sin egen grundidé, den ordning som folket själva valt i enlighet med dessa rättigheter (Habermas 2000;38). Med andra ord; för att makten ska uppfattas som legitim, måste den utstråla från medborgarna själva (eller åtminstone upplevas på det viset)

En värld dominerad av territoriella nationalstater är en värld av inrikes- och utrikespolitik. Det statliga territoriet utgör giltighetsområdet för de statliga sanktionerna. Bilden måste vara specifik och tydlig, annars försvinner exempelvis statens legitimitet att beskatta den privata sektorn (Habermas 2000; 36). Men de gränser som tidigare tett sig så självklara blir allt mer diffusa, och vår sinnrikt konstruerade världsbild av klart definierade folk och suveräna stater kompliceras allt mer. De samhälleliga förändringar som brukar tillskrivas globaliseringen innebär inte bara att territorialgränsernas konstruerade karaktär tydliggörs, utan även att den medborgerliga solidariteten och den politiska legitimiteten i allt högre utsträckning ifrågasätts.

Globaliseringen och demokratins nya förutsättningar

Efterkrigstidens (Väst)Europa har sett den demokratiska processen institutionaliseras och välfärdsstaten utvecklas, mer eller mindre övertygande, inom nationalstatens ramar. Från slutet av 70-talet har globaliseringen på allvar börjat tära på detta. Det internationella ekonomiska systemet, den modell som användes för att dra en skiljelinje mellan inrikes handel, och den handel som sker med utlandet, håller på att förvandlas till en transnationell ekonomi. De globala kapitalströmmarna accelererar, och nationalstaterna utgör inte längre knytpunkter för det världsomspännande nätet. Idag är det snarare så att staterna är ”inbäddade” i marknaderna, än att de nationella ekonomierna är ”inbäddade” inom statens gränser. Det är inte bara ekonomin som leder till statsgränsernas förfall. Även faktorer så som media och kommunikationsteknik, organiserad brottslighet, befolkningsströmmar etc., leder till att gränsernas absoluta betydelse minskar. Nationalstatens autonomi, handlingskraft och demokratiska substans håller på att urholkas. (Habermas 1999; 3).

Staten kan alltså inte längre på egen hand skydda medborgarna från externa effekter som orsakats av andra aktörer. Dessutom minskar den demokratiska legitimiteten i takt med det ökande kravet på politisk koordination, vilket i sin tur beror på vår ökade beroendeställning. Nationalstaterna, som allt mer blir tvungna att agera på den internationella arenan, involveras allt djupare i transnationella avtal och organisationer. Ju fler avtal som sluts på denna arena, desto mindre blir möjligheterna för demokratisk opinionsbildning (pga. avståndet ifrån folket). Kapitalet har i denna utveckling ett allt bättre förhandlingsläge jämfört mot staten. Företagen kan hota med att lämna landet i det ögonblick som staten, i hopp om att rädda välfärden eller jobben, hotar att lägga en börda på dem. På den ekonomiska politikens områden har den internationella aktiemarknaden allt mer tagit över det som tidigare var de nationella regeringarnas uppgift, att utforma nationell ekonomisk politik. De styrmekanismer som staterna besitter för att stimulera till tillväxt och välfärd blir i dagens situation allt mer kraftlösa. Detta har lett till onda spiraler av ökande arbetslöshet, uttömda välfärdssystem och krympande statskassor (Habermas 1999; 4-5).

Det Kalla Krigets slut födde förhoppningar om att regeringar, internationella samfund, och staternas medborgare skulle vända uppmärksamheten mot att försöka lösa de globala problemen och att arbeta på en definition av det globala medborgarskapets rättigheter och skyldigheter, samt att utveckla politiska medel för dessa ändamål. Så blev det inte. Istället tycks två andra utvecklingar ha lett oss in på en annan väg. För det första har nyliberalismen, med dess avfärdande av politiska medel för att tämja marknadskrafterna, stärkt sina ställningar och breddat sitt ideologiska inflytande. För det andra har vi sett ett xenofobiskt tillbakadragande till specifika nationella, kulturella och religiösa identiteter (Thompson 1998; 179), till en stor del som en reaktion mot globaliseringens söndrande inverkan på våra föreställda gemenskaper.

Man bör ändå bibehålla en balanserad syn på dessa utvecklingstendenser. Vi lever varken i en ”integrerad global ordning”, eller i en värld av oavhängiga, suveräna stater, vilket vissa ”globaliseringsförnekande” teoretiker tycks föreslå (Held 1998; 13). Även om vi ännu inte lever i en fullständigt globaliserad värld, är det svårt att blunda för de tendenser

som på otaliga sätt förändrat förutsättningarna för politik och demokrati. Globaliseringen påverkar allas vår vardag, men våra politiska institutioner är fortfarande utformade för att fungera på en snäv geografisk yta, nationalstaten. Detta är långt från oproblematiskt då några av de kraftfullaste sociopolitiska krafterna obehindrat rör sig över gränserna. De nationella, politiska systemen har utvecklats utifrån idéer och projekt initierade av tänkare, ledare samt politiska, sociala och kulturella rörelser. Ser man sedan till de internationella, eller globala systemen blir det uppenbart att dessa inte i någon högre utsträckning inspirerats av de stora teoretiska doktrinerna. I stället har det internationella systemet utvecklats under påtryckningar från en mängd vitt skilda tendenser, som sällan tycks vara avsiktligt utvecklade (Archipugi, Held, Köler;1998; 4).

Transnationell integration

Det saknas dock inte anspråk på politiska svar till de problem som globaliseringsprocessen för med sig. Jag skall av utrymmesskäl enbart redogöra för Habermas tes om möjligheterna till en transnationell integration inom den Europeiska Unionen. Habermas menar att politiken bara kan ”komma ifatt” den globaliserade marknaden om det blir möjligt att skapa en infrastruktur kapabel att upprätthålla en ”global inrikespolitik” utan att fjärma den från legitima demokratiska processer. I detta försök att ta tillbaka initiativförmågan till politiken måste man söka större enheter än staten om man ska kunna kompensera för dess brister. Habermas är dock noga med att poängtera att EU:s politiska institutioner (ex EU-domstolen och Europeiska Centralbanken), så som de utvecklats, inte är att tolkas som att politiken stärkts. Politiken är svag och indirekt legitimerad, snarare kan man se det som att det är en gemensam marknad som skapats. Denna situation kan leda till många problem, så som ohejdad konkurrens och lönedumpning. Dessa problem bör lösas genom politisk harmonisering, utjämning av välfärd, arbetsmarknad och skattepolitik (Habermas 1999; 9-10).

Social solidaritet har hittills varit begränsad till nationalstaten, solidaritetsbegreppet måste alltså breddas till alla medlemmar i unionen. Först då kan man enas om sådant som exempelvis minimilön. Här finns många skeptiker som menar att Europa är för heterogent, att vi inte har något gemensamt. Här påminner Habermas oss om att våra

föreställda gemenskaper, nationalstaterna, utvecklades långsamt. Nationell identitet och solidaritet är också sociala konstruktioner. Dock kan ett europeiskt partisystem först bli verklighet när existerande partier, inledningsvis på nationell nivå, debatterat Europas framtid, och under processen upptäckt att det finns intressen som skär genom gränserna. Det går inte att bara direkt kopiera nationalstaternas legitimeringsprocess och skapa en federal konstitution. Diskussionerna i Europa måste synkroniseras så att ett civilt samhälle kan uppstå, med intressegrupper, gemensam mediekultur och idéella organisationer och allt vad det innebär. Först då kan vi skapa en gemensam identitet och en legitim europeisk demokrati (Habermas 1999; 12-13).

EU-programmet Ungdom

Om man beaktar globaliseringens problematiska inverkan på de demokratiska processerna, och om man samtidigt accepterar Habermas tes om att en utökad europeisk solidaritet skulle kunna bidra till att stärka politiken och demokratin, blir det intressant att studera EU-programmet *Ungdoms Ungdomsutbyten*. Om man på politisk väg skulle vilja skapa förutsättningar för något som skulle kunna liknas vid en europeisk offentlighet är idén att knyta samman de unga i de europeiska länderna inte så särskilt långsökt. Skulle projekt så som EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet kunna bidra till den europeiska integration som skulle krävas för att kunna skapa en transnationell solidaritet inom unionen?

EU-programmet Ungdom består av fem delprogram, varav tre riktar sig till ungdomar mellan 15-25 år (de andra två är avsedda för ungdomsledare). Dessa är *Ungdomsutbyte*, *Ungdomsinitiativ* och *Europeisk Volontärtjänst*. Jag ska i denna uppsats uteslutande behandla *Ungdomsutbyten*.

Ett Ungdomsutbyte innefattar 16-60 ungdomar från två, tre eller fler länder. Deltagarna ska vara mellan 15 och 25 år gamla. Dessa utbyten kan göras med både europeiska och utomeuropeiska länder. Varje utbyte ska ha ett eller flera teman, runt vilka aktiviteterna under tiden för utbytet kretsar kring. Ungdomarna ska utbyta erfarenheter genom en

blandning av informellt lärande och planerade aktiviteter. Det är av stor vikt att ungdomarna är delaktiga under hela processen, från ansökan till utvärdering.

De specifika målen för delprogrammet *Ungdomsutbyte* är

1. Att ge ungdomar möjlighet till utlandsvistelse och möjlighet att delta aktivt i samhället.
2. Att göra ungdomar som för första gången deltar i någon europeisk verksamhet delaktiga.
3. Att fokusera på multilaterala verksamheter för grupperns rörlighet.
4. Att finansiera bilateral rörlighet för grupper om detta är motiverat med avseende på målgrupper (ungdomar med sämre förutsättningar) eller en särskild pedagogisk strategi.
5. Att ge ungdomar språkkunskaper och interkulturella färdigheter samt att utarbeta projekt som rör kampen mot främlingsfientlighet och rasism.

(Tre år med EU-programmet Ungdom 10-11)

Sedan 2001 är inkludering en uttalad strategi för EU-programmet Ungdom. Det är tänkt att man ska rikta sig till ungdomar som står utanför utbildningssystemet, för att på detta sätt gynna de ungdomar som sannolikt inte har möjlighet att delta i utbytesprogram som ställer krav på formella kunskaper. Målsättningen är att försöka ge förutsättningarna för att alla ungdomar ska kunna bidra till att utforma det europeiska samhället som aktiva och ansvarsfulla medborgare. Man vill dessutom att programmet ska främja det livslånga lärandet och resultera i erfarenhetsutbyte mellan olika länder (Tre år med EU-programmet Ungdom 2, 6)

Inkludering som strategi

EU-programmets Ungdoms målsättning att integrera de europeiska ländernas unga kompletterades år 2001 med en uttalad strategi för inkludering. Detta innebär att man vill prioritera ungdomar som annars står utanför internationella utbyten eller saknar möjligheter att organisera och planera egna projekt. Det föreligger givetvis en icke försumbar risk för stigmatisering när man försöker säkerställa detta kriterium. Hur avgör man ifall en person har sämre förutsättningar, eller saknar de verktyg som krävs för att agera som en aktiv och ansvarsfull unionsmedborgare? Inte desto mindre är just denna aspekt av Ungdomsutbytena en mycket viktig förutsättning i försöket att bidra till skapandet av en europeisk offentlighet och initierandet av en inklusiv, demokratisk dialog. Vi påverkas alla av de förändringar som globaliseringen för med sig. Våra möjligheter och svara på, och förhålla oss till, dessa förändringar skiljer sig dock på ett markant sätt beroende på vår position i samhället. De prioriterade, eller eliterna, kan utnyttja de möjligheter som den nya situationen har att erbjuda, både ekonomiskt och kulturellt. För de marginaliserade innebär globaliseringen få nya möjligheter, de har ingen makt att påverka skéendets inverkan på deras liv. Ofta finner dessa grupper att globaliseringen förvärrar utanförskapet och ytterligare bidrar till marginaliseringen (Held 1998; 14).

De demokratiska processernas formella förutsättningar, så som fria val, allmän rösträtt, yttrandefrihet etc., döljer ofta det faktum att vissa grupper har en större inverkan på besluten än andra. Många grupper är marginaliserade eller exkluderade från att inverka på de beslutsfattande processerna. En stark och normativt legitim demokrati måste inkludera människor på ett rättvist sätt i processerna som leder till beslut som påverkar dem (Young 2000; 11). Jag skall i detta avsnitt ägna uppmärksamhet åt inkluderingsaspekten av EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet, och undersöka huruvida de specifika utbyten som jag studerat lever upp till inkluderingsmålet.

”Kosmopoliter och kommuniterer”

Att ett utbyte bidrar till inkluderingen av grupper som annars inte skulle haft möjligheter att delta i utbytesverksamhet är inget absolut krav när man ansöker om medel från

Ungdomsstyrelsen. Ungdomsstyrelsen bedömer projekten i sig, exempelvis utifrån tema, metoder och projektledarens bedömning av ungdomarna. Alla ungdomar som deltar i EU-programmet Ungdoms projekt tillhör inte denna målgrupp. Målsättningen är att 40% av alla projekt som godkänns inom varje delprogram ska vara ett inkluderingsprojekt. För delprogrammet Utbyte är denna målsättning uppfylld (Tre år med EU-programmet Ungdom 6)

Det idrottsutbyte som jag studerat kan inte bedömmas vara ett inkluderingsprojekt. Utbytet initierades av en ungdomstränare för en lagsport, Johan, som ville göra någonting för en kull unga tjejer som han tränat länge, och som vid tiden för utbytet var på väg in i seniorverksamheten. För att gruppen skulle uppfylla kravet på antal deltagare tillfrågade han även andra tjejer från klubben (Int Johan 3-4). Han berättar att klubben har bra traditioner av att ge sig ut i Europa, och han kan omöjligt tänka sig att det skulle vara första gången utomlands för någon av tjejerna i idrottssammanhang. I ansökan motiverade han utbytet med att de inte varit ute och rest *som grupp* tidigare, då denna konstellation var sammansatt för just detta specifika utbytet. De två deltagarna som jag intervjuat bekräftar detta, båda är mycket väl beresta, såväl innan, som efter utbytet.

De tre utbyten som Rebecka arrangerat är av en helt annan karaktär, och stämmer betydligt bättre överrens med EU-programmet Ungdoms inkluderingsideal. De ungdomar som deltagit i dessa utbyten kommer från stadsdelarna Södra innerstaden och Rosengård i Malmö. Rebecka säger att hon inte har någon särskild urvalsprocess för vilka ungdomar som får delta, utan det är ungdomar som hon träffat genom sitt sociala arbete, samt deras vänner. Bara det faktum att de bor där de bor räcker som kvalificering:

Ungdomar i denna stadsdelen är inte såna som skulle åka annars. Vi hade med ungdomar från Rosengård också, vi samarbetade där, och vissa av dem hade aldrig varit utanför Rosengård förut. Alltså de levde och bodde där och hade sitt gäng där...(…) Alltså det är så det ser ut där, och det är liksom mycket arbetslöshet bland ungdomarna i stadsdelen och så... Så att där kände jag att ungdomarna passade in i den gruppen.

(Rebecka, sid. 2)

När allt fler ungdomar reser ut i världen på språkresor, utbyten och dylikt, är det oroande att stora grupper stängs ute. ”Globaliseringsdiskursen” verkar förmedla att dessa upplevelser, så som språkresor och utbyten, i princip hör till allmänbildningen. Att grupper som Rosengårds- och Södra innerstadsungdomarna exkluderas från internationella erfarenheter kan sägas vara en form av det som Iris Marion Young (2000) kallar *extern exkludering*. *Extern exkludering* karaktäriseras av att den håller grupper eller individer utanför ett skeende (exempelvis en debatt eller beslutsprocess), eller låter vissa grupper dominera. Segregation av den typen som framkommer i citatet hindrar politisk kommunikation och ökar klasskillnaderna vad gäller exempelvis inkomst och utbildning (Young 205, 206). EU-programmet Ungdoms Utbyten tycks här fylla en viktig funktion för att ge marginaliserade grupper en chans att resa ut i Europa och skaffa sig erfarenheter som de inte annars fått.

Vikten av akademiska ledare

Johan och Rebecka är båda väldigt engagerade i ”sina” ungdomar, och tycks lägga ner en hel del tid och ork på att arrangera bra utbyten. Tid och engagemang är uppenbarligen något som krävs för en ungdomsledare som ämnar driva igenom ett utbyte genom EU-programmet Ungdom. Johan berättar att det tar ungefär två månader att skriva ansökan och koordinera både de egna ungdomarna, och utbytesparten. Dessutom är ansökningsprocessen både byråkratisk och intellektuellt krävande.

Faktum är att jag lade ner rätt så mycket tid på den här ansökan, och nästan lika mycket tid på rapporteringen. Det känns som att jag rätt så lätt fick igenom min ansökan därför att jag har skrivit en hel massa uppsatser på universitetet och vet hur man formulerar sig. Men om jag var John Bengtsson, metallarbetare i fotbollsklubben Tomelilla eller var som helst, som kanske inte har samma skrivna verbala förmåga, så vet ej fan om det hade varit lika lätt alltså. Det kan jag inte säga säkert, men det känns så. Det är rätt många ganska teoretiskt lagda frågor i den här ansökan, där det känns som om man ska va mer eller mindre akademiker för att kunna svara rätt på.

(Johan, sid. 6)

Rebecka bekräftar bilden av krångliga och snåriga ansökningar. Hon berättar även att hon tidigare har arbetat med att informera om EU-programmet Ungdoms utbyten på

föreningar och andra ställen där ungdomar samlas. Hon menar att intresset var väldigt stort, alla ville åka, men det fanns sällan någon ledare som kunde driva det. Inom ideella föreningar är det svårt att få någon att lägga ner all den tid som krävs för ansökningar och koordinering (Rebecka sid. 13).

Möjligheterna att komma ut i Europa finns alltså, men många utbyten blir aldrig av på grund av bristen på ledare som är beredda att lägga ner den tid som krävs.

Utbildningsnivån kan också vara en faktor, eftersom det uppenbarligen kräver en viss kompetens att formulera en ansökan. Dessa svårigheter kan mycket väl utgöra ett hinder för den inklusion som eftersträvas. Den marginalisering som följer bostadssegregation riskerar att reproduceras då det kan tänkas att det finns färre resurser att lägga tid på arrangerandet av ett utbyte i utsatta stadsdelar. Att arrangören bör besitta omfattande kompetens i författandet av en ansökan kan också leda till en snedvridning av vilka som får resa ut i Europa eller inte. Man kan tänka sig att det finns en korrelation mellan inriktningen på idéell, eller annan föreningsverksamhet, område och utbildningsnivå. Detta skulle kunna innebära att redan marginaliserade ungdomar besitter färre möjligheter att få delta i ett ungdomsutbyte. Ett språkligt underläge kan leda till det som Young (2000) kallar *intern exkludering*. Denna form av exkludering är mindre uppenbar än den externa, och kan förekomma när grupper eller individer officiellt inkluderats i ett skeende. Det kan exempelvis, som i det här faller, innebära att man premierar vissa retoriska uttrycksformer (Young 2000; 53). Det implicita kravet på ett akademiskt språkbruk kan här tänkas vara ett hinder för inklusion.

Inklusion mot motprestation

Även om det tack vare samordnare som Rebecka arrangeras utbyten i utsatta områden så som Södra innerstaden och Rosengård, så betyder det inte nödvändigtvis att det är ett tvärsnitt av områdets ungdomar som väl kommer ut i Europa. Jag har intervjuat två av de ungdomar som båda deltagit i två av Rebeckas utbyten, Muhammed och Nimo. De har kommit i kontakt med Rebecka genom sitt politiska engagemang. Under tiden för intervjun gick de på sista terminen i gymnasiet, och båda har siktet inställt på fortsatta universitetsstudier. Muhammed och Nimo tycks med andra ord redan vara inkluderade

(åtminstone externt) i så pass betydelsefulla sammanhang som de utbildningsmässiga och politiska. Frågan som skall belysas här är om det föreligger några mekanismer som gynnar dem med bättre grundförutsättningar, även inom ett så kallat ”inkluderingsprojekt”.

Ett av de båda utbyten som Muhammed och Nimo deltagit i var ett trilateralt utbyte med Estland och Danmark. Rebecka berättar att från början var intresset för utbytet stort, men att allt fler försvann ur processen allt eftersom det faktiska utbytet närmade sig.

”Från början var det ju säkert 80 stycken som var intresserade, men sen när det verkligen... alltså man måste passa tiden, man måste göra det här och det här, och vi hade lite förberedelser och så...”
(Rebecka sid. 2)

Rebecka hade planerat att lotta ut platserna eftersom hon inte ansåg att man skulle sätta upp några ytterligare kriterier för att få delta. Detta visade sig dock aldrig bli nödvändigt, eftersom kravet på närvaro vid möten och förberedelser innebar att de 80 intresserade automatiskt reducerades till de 10 som senare fick åka. Det krävs med andra ord engagemang och deltagande inte bara från ledarsidan, utan även från ungdomarna själva. Det kan tyckas självklart att man kräver någon form av motprestation för att få delta i projektet, men samtidigt innebär det att det kan utmynna i en selektiv process som gynnar dem med det redan från början bästa utgångsläget. Självklart är denna typ av exkludering mycket svår att undvika, och det fordras givetvis ett intresse från deltagarnas sida för att ett lyckat utbyte ska kunna äga rum. För att försäkra sig om att verkligen kunna nå ut till de marginaliserade grupperna skulle det vara möjligt att tillämpa en annan selektionsprocess. Det finns inom EU-programmet Ungdom resurser för både den mer ”demokratiska” urvalsprocessen som Rebeckas utbyte representerar, samt för än mer riktade åtgärder. Resursbristen verkar annars vara en fråga om tillgången på ungdomsledare som förfogar över den tid och det engagemang som krävs.

EU-programmet Ungdom och inklusionen

EUs utveckling, så som det ter sig i dag, uttrycker en spänning mellan demokrati och kapitalism. Glapp mellan en systemmässig integration av ekonomi och förvaltning, som kommer till stånd på en övernationell nivå, och en politisk integration, som bara är fullförd på en nationalstatlig nivå (Habermas 1995; 134). Detta glapp kan också sägas skära genom Europas nationalstater, då det finns nationella eliter som genom den systemmässiga integrationen besitter ett europeiskt kontaktnät, eller åtminstone äger förmågan att skörda de frukter som den nya situationen erbjuder, och det finns dem som lämnas utanför. Detta leder till en självgående cykel mellan social och ekonomisk ojämlikhet och politisk ojämlikhet, vilken ger de privilegierade förmågan att utnyttja de demokratiska processerna till att förstärka orättvisor och skydda privilegier. (Young 2000; 17). Denna cykel måste brytas om EU skall gå från elitprojekt till en bred europeisk offentlighet. För att demokratiska processer på EU-nivå skall vara politiskt legitima fordras det inklusion. Demokrati kräver politisk jämlikhet, att alla delar av befolkningen inkluderas rättvist i beslutsprocessen, och att alla har lika chanser att påverka utgången. Om ett politiskt beslut kommit till genom inklusiv diskussion, måste politiska aktörer acceptera detta (Young 2000; 53). Dagens politiska situation karakteriseras i mångt och mycket av en ökande nyliberalisering, där de allt mäktigare ekonomiska aktörerna vill frigöra sig från vad de upplever som välfärdsstatens bördor. Denna politik, som Bourdieu benämner som *avpolitiserings politik*, syftar till att befria ekonomins krafter från alla dess bojor. För att bemöta och motverka *avpolitiserings politik* måste vi, enligt Bourdieu, söka en utgångspunkt utanför nationalstatens ramar. Mot denna avpolitiserings politik gäller det nu att åter ge politiken, det politiska tänkandet och handlandet, dess rättmätiga plats (Bourdieu 2001). Om man kan öka förutsättningarna för en inklusiv europeisk inrikespolitik, ökar även chanserna för att kanon i de deliberativa, demokratiska processerna förskjuts. En bred inkludering kan komma att förstärka kraven på politikens utdelning i form av sociala, ekologiska och kulturella rättigheter. Under nationalstatens glansdagar har exempelvis välfärdspolitiken fyllt en icke obetydlig legitimeringsfunktion. Detta gäller naturligtvis inte bara välfärdsstatens kärna, den omfördelade socialpolitiken som är av avgörande betydelse för medborgarnas livsföring. Socialpolitik i vidare bemärkelse sträcker sig från

arbetsmarknads- och ungdomspolitik via hälso-, familje- och utbildningspolitik till naturskydd och stadsplanering. Den omfattar hela det spektrum av statliga insatser som sörjer för kollektiva nyttigheter och garanterar de sociala, miljömässiga och kulturella levnadsvilkor som hindrar det civiliserade samhällets offentliga rum från att förfalla. En stor del av av det offentliga och privata livets infrastruktur hotas av förfall, sammanbrott och vanvård om man överlåter regleringen av den åt marknaden (Habermas 2000; 52).

EU-programmet Ungdoms inkluderingsstrategi är en normativt viktig insats i strävan att integrera Europas unga. Att ungdomar från mer privilegierade förhållanden skaffar sig transnationella erfarenheter, exempelvis genom språkresor och utbyten, medans andra inte har resurserna att göra det samma, utgör ett hinder för skapandet av en bred europeisk offentlighet.

Transnationell solidaritet?

EU är en udda politisk konstruktion. Unionen saknar huvudkaraktäristikan hos den suveräna nationalstaten, dvs. våldsmonopol inom gränserna, exklusiv kontroll över rörelsen av varor och tjänster inom dess domän, samt funktionella former av auktoritet och identitet. Dess makt har till största del indirekt lånats från medlemsstaterna, vilka också är Unionens största källa till legitimitet (Bellamy & Castiglione 1998; 153). Det finns alltså skäl att anta att medborgarskapet i EU inte kommer att överskugga det nationella medborgarskapet inom en överskådlig framtid. Det kanske mest framträdande argumentet för detta är bristen på ett gemensamt språk. Förmodligen kommer båda former av medborgarskapsstatus att existera sida vid sida och representera två olika principer av politisk organisation. Det nationella medborgarskapet använder territoriet till att integrera individer i samhället. Medborgarskapet i unionen är mer abstrakt och syftar till att integrera individer i *främmande* nationella samhällen (Preuss 1998; 147).

Ett demokratiskt medborgarskap skall inte behöva vara rotat i ett folks nationella identitet, dock krävs det att alla medborgare socialiseras i en gemensam politisk kultur. Det stora problemet är, som Habermas ser det, att integrationen i unionen idag snarare är av *systemmässig*, än av *social* karaktär. Vid sidan av den administrativa makten, förkroppsligad i statliga byråkratier, har pengar blivit ett anonymt medium för samhällelig integration, som verkar över medborgarnas huvuden. Denna *systemintegration* konkurrerar med den *sociala integration* som möjliggörs via värden, normer och skapandet av inbördes förståelse, det vill säga en integration som är förmedlad via aktörernas medvetanden. En förutsättning för att åstadkomma en politisk integration är att den sociala integrationen är väl rotad (Habermas 1995; 133-134). Detta för att demokratisk viljebildning på europeisk nivå inte kan existera utan en solidarisk grund. Den medborgerliga solidariteten måste utvidgas till att omfatta alla unionens medborgare, alla måste vara beredda att ställa upp för varandra. Habermas menar att en ökning av den politiska handlingsförmågan måste fortskrida parallellt med en utvidgning av de europeiska institutionernas legitimitetsbas (Habermas 2000; 76).

Utbyten av det slag som görs genom EU-programmet Ungdom kan, åtminstone i teorin, utgöra ett politiskt medel för att främja och utvidga solidariteten bland de unga i Unionen. Att träffas och på lika villkor kämpa för ett gemensamt mål förenar, och ambitionen att bistå dem som inte annars har resurserna att komma ut i Europa ger programmets integrationsambitioner ytterligare en dimension. Jag ska här redogöra för några av de förtjänster och svårigheter rörande programmets integrationsambitioner som framkommit under undersökningen.

Språket

För att skapa en solidarisk grund att stå på är det en förutsättning att vi kan kommunicera och förstå varandra. EU som politiskt projekt står inför utmaningen att utan ett gemensamt språk möjliggöra en utvidgad social integration. Även inom de utbyten som jag studerat har det uppstått problem på grund av språkförbistringar, exempelvis vad gäller idrottsutbytet med Italien. Johan, initiativtagaren till utbytet, så väl som Lisa och Cornelia, två av deltagarna, menar att den svenska sidan fick dra det största ”kulturella lasset” vad gäller aktiviteterna under vistelsen i Italien. Anledningen till detta, enligt Johan, är inte så mycket beroende av ett bristande engagemang från Italiens sida, som av det enkla skäl att italienarna på grund av språkproblem aldrig riktigt förstod vad som väntades av dem.

Ärligt talat så tror jag att det till 95% berodde på språkliga förbistringar, för de fattade nog aldrig riktigt fullt ut vad det handlade om, varför vi gjorde det här och vad syftet var. Även om de förstod att 'Ja, det är ett EU-program och det ska vara lite andra värden än idrott..., så riktigt *varför* man skulle hålla på med det, det tror jag inte riktigt gick ända fram

(Johan sid. 2)

Johan upplevde de språkliga problemen som en så pass försvårande omständighet att han nu i efterhand ifrågasätter valet av Italien som utbytespart:

Hade jag fått göra om allt ihopa från början så hade jag nog inte valt Italien, för de har så förbannat svårt med engelskan där. Jag tror att italienarna är sämre än fransmännen nu, fransmännen är ju kända för att vara svåra med engelskan, men nu tror jag att Italien är nästan sämst i Europa. Till och

med de unga, jag jobbade jättemycket med att tolka via deras ungdomar till deras ledare. Men till och med deras ungdomar som ändå läst engelska rätt länge i skolan (...) Så antingen det att man tänker på det och har med sig egen tolk som är duktig på italienska, eller att man väljer ett annat land som är enklare... vilket ju är synd, för det är ju helst inte det som ska styra, utan det är vad som passar bäst för utbytet rent förutsättningsmässigt förutom språket, det är synd att det ska vara det som styr.

(Johan sid. 2)

Språkliga problem är ett genomgående tema som återkommer i samtliga intervjuer. Man upplever att deltagare från vissa nationer, exempelvis Italien och Frankrike, har sämre kunskaper i engelska än andra. Bristen på ett gemensamt språk är en av de mest framträdande svårigheterna i integreringen av Europas länder. Om sedan de utbyten som initieras genom EU-programmet Ungdom styrs av nivån på utbytespartens kunskaper i engelska, undergrävs givetvis projektets förutsättningar att bidra till en ökad europeisk integration. Men samtidigt så menar Johan att de svårigheter som dessa språkförbistringar för med sig kan vändas till något positivt, att även om det upplevs som besvärligt för stunden, kan många värden utvinnas av att tillsammans kämpa emot ett gemensamt hinder. Delade problem genererar gemenskap, och att tillsammans försöka övervinna dem kan bidra till att skapa ett lyckat utbyte. Utbyten med länder eller grupper som besitter bristande kunskaper i engelska bör inte undvikas, tvärt om, men för att förutsättningarna för utbytet skall vara de bästa bör man, anser jag, beakta detta problem i planering och förberedelser. Man kan då eventuellt dra nytta av det som till en början verkade vara ett svåröverkomligt hinder.

Skilda förväntningar

Språket är inte den enda kulturella faktorn som skiljer de europeiska länderna åt, vi har olika traditioner och seder som givetvis även färgar EU-programmet Ungdoms utbyten. Dessa kulturella skillnader, vilka ju i grund och botten legitimerar programmets utbytesverksamhet, kan ibland tänkas ligga till grund för skilda förväntningar på ett utbyte, vem man anser vara berättigad eller hur man tycker att ett utbyte skall genomföras. I värsta fall uppstår konflikter som hindrar kommunikation och försämrar förutsättningarna för ett gott samarbete.

Det utbyte med Frankrike där Muhammed och Nimo deltog, karaktäriserades av konflikter och motsättningar. Utbytet initierades av Frankrike, och på den svenska sidan stod Rebecka som arrangör. Tanken var att de franska och svenska ungdomarna skulle arbeta tillsammans på en nationalpark. Efter tre dagar fick Rebecka, som inte hade möjlighet att själv åka till Frankrike, ett samtal från den svenska ungdomsledaren på plats:

Efter tre dagar ringer ledaren till mig och är helt förstörd (...) Enligt henne var den här David, som var ledare, en Gestapotyp liksom, de får gå upp klockan 6 på morgonen och sen får de gå skitlångt i den här terrängen, och det var 40 grader varmt typ. Och där finns inget vatten, så de får bära med sig vatten och gå hur långt som helst och sen får de jobba med att hacka sten hela dagarna. Sedan har de lunchpaus på 20 minuter en halvtimme (...) Alla var arga, och sen var det en tjej som fick en psykos eller någonting, hon ville ta livet av sig och blev helt...Och det visade sig då att hon hade varit i något sådant här, alltså hon hade någon krigsskada, hon hade fått tillbaka en massa tankar från den tiden hon gått på led, och där satt jag i Malmö och försökte reda upp det hela.

(Rebecka sid. 6)

Här går den svenska ledarens och den franska initiativtagarens berättelser isär. Den franska versionen lyder att svenskarna bara ville sola och bada och inte ville göra det de kommit dit för att göra. Muhammed och Nimo går på den svenska ledarens linje, och menar att där inte fanns något utrymme för diskussioner, utan att allt handlade om att arbeta och ta order. Det går givetvis inte att här utreda sanningshalterna i någon av dessa versioner, eller att klargöra vad konflikterna egentligen handlade om, men Rebecka tror att problemet bottnar i skillnader i den svenska och franska synen på hur man handskas med ungdomar. Ur det franska perspektivet är den svenska synen allt för slapphänt och tolererande, medans svenskarna uppfattar den franska ledarstilen som auktoritär och odemokratisk. För att ett konfliktfyllt utbyte som detta inte skall vara kontraproduktivt krävs det att man gör en grundlig uppföljning, vilket också gjordes i detta fallet. Kan man inte sätta motsättningarna i en kontext, eller om det efter utbytet fortfarande finns upprörda känslor över vad som inträffat, riskerar utbytet att få motsatt effekt.

Även när det gäller andra, mindre konfliktfyllda utbyten verkar det finnas brister i samförståndet över vad man egentligen vill åstadkomma. Ett exempel är hur man väljer att tolka urvalskriterierna av ungdomar i olika länder. Detta kan förmodligen ses som ett resultat av språkliga missförstånd, så väl som beroende av andra kulturella faktorer. Det trilaterala utbytet med Danmark och Estland, som syftade till att lära ungdomarna hur man planerar och genomför egna projekt, var definitionsmässigt ett inkluderingsprojekt. Enligt projektbeskrivningen riktade man sig till ungdomar som saknar de verktyg och förutsättningar som krävs för att driva igenom egna projekt. Trots detta hade den estniska urvalsprocessen, enligt Rebecka, karaktären av ett elitprojekt. De estniska ungdomarna fick lämna in en skriftlig ansökan, och av flera hundra inkomna ansökningar kallades några på intervju. Av detta skäl skilde sig urvalet av de estniska ungdomarna ganska mycket från de svenska och de danska, men detta var ett självklart arbetssätt för den estniska ledaren (Rebecka sid. 3).

Ofta så har just dessa skillnader i hur man tolkar urvalskriterierna visat sig leda till något positivt i slutändan. Ett annat trilateralt utbyte mellan Sverige, England och Slovenien, riktade sig till ungdomar som på ett eller annat sätt kommit i kontakt med droger. Den svenska parten involverade ungdomar som antingen provat själva, eller hade någon i omgivningen som gjort det. England skickade ungdomar med mer komplicerade sociala problem och som befann sig i ett aktivt missbruk, medans Slovenien skickade studenter som gjort skolarbeten om droger. Gruppsammansättningen ledde snabbt till konflikter mellan de engelska och de övriga ungdomarna..

Vissa från England tyckte jag var för, för mycket, alltså där är det ju lite tuffare, de var liksom hemlösa och bodde på härbärke och hade, alltså de var ju påverkade när de kom dit, de hade tagit droger på vägen. Det var ju långt ifrån de svenska ungdomarna, de var ju inte riktigt så, det var kanske någon som hade provat droger, eller kanske hade någon brorsa eller så som hade gjort det. Så de svenska ungdomarna tyckte 'Vad fan är det med honom, han är ju helt puckad! Alltså han är ju helt väck ju, han är helt dum i huvudet!'

(Rebecka sid. 8)

De engelska ungdomarna kunde komma två timmar för sent till aktiviteterna, och sedan resa sig upp mitt under en föreläsning och lämna lokalen. Till att börja med provocerade detta de svenska deltagarna som själva ansträngde sig för att komma i tid och delta i aktiviteterna, men efter hand förändrades attityden till engelsmännen. De övriga ungdomarna försökte nu istället att aktivera och motivera dem, och började till och med gå in på deras rum för att väcka dem på morgonen. Rebecka menar också att de engelska ungdomarna kände sig peppade av de slovenska studenterna, som var mycket motiverade och ambitiösa. När det sedan var dags för avslutningsfest så hade stämningen förändrats radikalt, och alla hjälpte till för att allt skulle bli så bra som möjligt. Två av engelsmännen visade sig till och med blivit så fästa vid Sverige att de efter utbytet återvänt två gånger på eget bevåg för att träffa de svenska ungdomarna.

De skillnader i hur de olika deltagarländerna tolkat urvalskriterierna har lett till situationer där konflikter och motsättningar uppstått, men samtidigt så har det visat sig att det resulterat i en gruppdynamik som utmynnat i positiva effekter som kanske annars inte skulle uppstått. Det har lett till en situation där ungdomarna lär av varandra och de inbördes skillnaderna. Att ungdomarna kommer från skilda sociala bakgrunder, utöver den uppenbara skillnaden att de kommer från olika länder, har inneburit att de kompletterat varandra och gett utbytet ytterligare en dimension. De mest uppenbara solidariska effekterna av utbytena verkar uppstå just i dessa kulturella motsättningar. Det specifika fallet med engelsmännen som återvände till Sverige visar på att utbytesprogrammet kan ge ungdomarna ett transnationellt kontaktnät och en vilja att skaffa sig ytterligare interkulturella upplevelser.

EU-programmet Ungdom och den europeiska integrationen

Om man undantar Indien, så finns det bara ett exempel på den typ av statsbildning som EU vill skapa, och det är USA. Men medan USA är ett mångkulturellt samhälle som förenas av samma politiska kultur och av ett språk, skulle EU utgöra en flerspråkig stat med många olika kulturer (Habermas 1995; 34). Detta innebär att en europeisk statsbildning kommer att skilja sig markant från nationalstatens. På en nationalstatlig nivå

säkrar den politiska integrationen lojaliteten mot den gemensamma politiska kulturen. Denna lojalitet är inte ”etiskt neutral” eftersom den är förankrad i en tolkning av författningsprinciper som utgår från nationens historiska erfarenheter. Habermas menar att man kanske hellre skall tala om gemensam tolkningshorisont, inom vilken man utifrån aktuella frågor offentligen strider om medborgarnas politiska självförståelse (Habermas 1999; 125). Men dagens situation innebär att det sociala band som sammanlänkat medborgarna i varje europeisk nationalstat, och som också separerat dem från andra stater och resten av mänskligheten, utmanas av subnationella grupper och tärs av regionala organisationer och globaliseringen (Linklater 1998; 14). På europeisk nivå gäller det att skapa en politisk offentlighet som är skild från det nationella arvet.

I dag handlar EU till största delen om en systemmässig integration av ekonomi och förvaltning. För medborgarna innebär detta att det uppstår en klyfta mellan att vara berörd och att vara deltagare. Ett ökande antal övernationellt beslutade åtgärder angår allt fler medborgare inom allt fler livsområden. Detta innebär att medborgarna saknar nämnvärda möjligheter att tematisera och påverka europeiska beslut, då medborgarrollen hittills endast institutionaliserats på nationell nivå (Habermas 1995; 136). För att de nationella medborgarna skall kunna påverka övernationella, europeiska beslut, krävs det att det europeiska medborgarskapet stärks.

Då allt fler av Europas angelägenheter skär tvärs igenom nationsgränserna, finns det rationella skäl för länderna att föra upp nationella, politiska diskussioner rörande den gemensamma problematiken på en europeisk nivå. Förutom de uppenbara hoten så som miljöförstöring och internationell, organiserad brottslighet, rymmer dagens situation paradoxen att en stats politiska beslut kan komma att påverka andra länders befolkningar lika mycket som den egna, trots att dessa andra parter inte varit delaktiga i den demokratiska process som låg till grund för beslutet. Detta urholkar den demokratiska legitimiteten, och medborgarnas möjligheter att ta sin situation i egna händer. De europeiska länderna torde ha ett gemensamt intresse av att skapa en politisk offentlighet på Europainivå, inom vilken diskussionen om dessa frågor kan föras. Det europeiska medborgarskapets rättigheter och skyldigheter skulle stärkas i takt med att det politiska

inflytandet ökar. Men skulle det gå att skapa den transnationella solidaritet som fordras för att deliberativa demokratiska processer skall kunna komma till stånd? Känner vi en sådan gemenskap med exempelvis fransmännen att vi skulle kunna avstå från egna fördelar till deras förmån? I de europeiska staterna konstruerades det nationella medvetandet och den sociala solidariteten långsamt genom nationell historieskrivning och masskommunikation. Om denna form av ”solidaritet mellan främlingar” kunnat konstrueras, vad är det då som säger att det inte skulle vara möjligt att göra det samma bortom nationsgränserna? (Habermas 1999: 12).

Vad har då EU-programmet *Ungdom* med demokrati och göra, och vad kan det i sådana fall bidra med? Ofta definieras demokrati som ett politiskt system där medborgarna genom fria val väljer en elit av makthavare som får förtroendet att fatta de politiska besluten. Denna definition döljer dock den kommunikation som sammanlänkar politiska makthavare med ”vanliga medborgare”. Den klassiska definitionen av demokrati som *folkstyre*, framhäver i större utsträckning vikten av medborgarnas idéer och intressen för de demokratiska processerna (Young 2000; 173). En komplett teori om kommunikativ demokrati identifierar både statliga och civila institutioner som potentiella säten för demokratisk kommunikation mellan medborgare, och mellan medborgare och offentliga företrädare (Young 2000; 167). Ungdomsutbytena i EU-programmet *Ungdoms regi* kan utgöra *en* kommunikativ arena som förenar Europas unga.

De ungdomsutbyten som diskuterats ovan visar på att de nationella ”tolkningshorisonter” som Habermas talar om visserligen skiljer sig sinsemellan, men att de problem som uppstått som en följd av detta har utmynnat i ett mervärde när man tillsammans bearbetat dessa motsättningar i syfte att uppnå en gemensam målsättning. Syftet är inte att de kulturella skillnaderna skall slätas ut, utan att utbytena skall bidra till kommunikation och förståelse. Det föreligger ofta stora skillnader i hur människor uttrycker sig bland andra med gemensam bakgrund, och hur man kan föra fram vad man har att säga bland människor av en annan härkomst. Någonstans måste man mötas. Young menar att detta inte behöver innebära en förträngning av det partikulära till förmån för det mer generella. Hon menar tvärt om att det partiska och partikulära bör föras fram i demokratiska

diskussioner. De som för fram partikulära ståndpunkter kan dock inte förutsätta att de som lyssnar delar deras partikulära referensramar och erfarenheter, utan de måste istället omvandla det partikulära i angelägenheterna till mer allmänna och lättillgängliga bilder och koncept (Young 2000; 170). Då uppstår gynnsamma förutsättningar för demokratisk kommunikation.

Att kommunikationen mellan unionens medborgare ökar är en förutsättning för att vi ska kunna uppnå den transnationella integration som är nödvändig för att skapa en europeisk politisk arena. De former som kommunikationen tar sig i EU-programmet Ungdoms *Ungdomsutbyten* ter sig väldigt gynnsamma. Att unga från olika länder träffas och diskuterar gemensamma teman, vilka rör alla parter, och tillsammans löser de motsättningar som uppstår i det interkulturella mötet, tycks åtminstone i de fall jag studerat (med undantag av det misslyckade utbytet med Frankrike), ha bidragit till att ge solidariska effekter. I bästa fall kan politiska projekt som EU-programmet Ungdoms utbytesverksamhet bidra till den interkulturella förståelsen och stärka den transnationella solidariteten, vilket är förutsättningar för att en europeisk offentlighet skall kunna skapas. Uppväxande generationer som socialiseras in i ett transnationellt Europa kan här ges de interkulturella verktyg som krävs för att kunna tillgodogöra sig ett europeiskt medborgarskap.

Slutsatser

Alla utbyten som sker genom EU-programmet Ungdom kan inte klassificeras som inkluderingsprojekt, detta är inte heller något absolut krav. De ungdomsutbyten med inkluderingsambitioner som jag undersökt har gjorts med ungdomar från segregerade områden. Detta syftar till att komma tillrätta med den *externa exkluderingen*. Det finns dock risk för *intern exkludering*. Ungdomsutbyten genom EU-programmet Ungdom kräver ungdomsledare med stora tidsresurser och en viss kompetens vad gäller administrativt arbete, vilket skulle kunna vara en bristvara i vissa utsatta områden. Det ställer också vissa krav på ungdomarna som vill delta. De måste komma i tid och delta i förberedande arbete etc. Detta kan utmyнна i en selektiv process som exkluderar dem med sämst förutsättningar.

Bristen på ett gemensamt språk kan utgöra problem vid utbyten. Språkförbistringar kan vara väldigt krävande, och det kan finnas risk för att arrangörer undviker utbyten med länder där de kan tänka sig att språkproblem skulle kunna uppstå. Detta skulle undergräva ambitionerna att bidra till en bred, europeisk integration. Även andra kulturella skillnader kan tänkas ligga till grund för missförstånd och motsättningar. I värsta fall kan ungdomsutbytenas resultat bli kontraproduktiva. Uppföljning är extra viktigt om ett utbyte har varit problematiskt. De motsättningar som uppstår genom kulturella skillnader kan vändas till något positivt. Bland de utbyten som jag studerat har några av de mest positiva, solidariska effekterna vunnits ur dessa motsättningar. EU-programmet *Ungdomsutbyten* visar potential till att kunna bidra till kommunikation och solidaritet mellan Europas unga. Dessa utbyten kan utgöra ett forum, eller en arena, för demokratiska dialoger.

Sammanfattning

Globaliseringen innebär att nationalstatens suveränitet är hotad. Nationalstaternas politiska handlingsutrymme minskar i takt med att globaliseringsprocessen tilltar. Därmed är också arenan för de demokratiska processerna hotad. Ett sätt att kunna återvinna handlingskraft för politiken i Europa skulle, enligt Habermas, kunna vara att stärka den transnationella solidariteten inom EU, och skapa en gemensam europeisk politisk arena. Utifrån denna tes har jag studerat EU-programmet *Ungdomsutbyten* för att se om de har potential att bidra till den transnationella solidariteten och den europeiska integrationen.

EU-programmet *Ungdomsutbyten* kan genomföras mellan två eller flera länder. Varje utbyte skall ha ett eller flera teman runt vilka aktiviteterna för utbytet kretsar kring. Ungdomarna skall utbyta erfarenheter genom en blandning av informellt lärande och planerade aktiviteter. EU-programmet *Ungdom* prioriterar inklusionsprojekt.

Av de utbyten som jag studerat är inte alla inkluderingsprojekt. I de fall då de varit inkluderingsprojekt har de utgått från bostadssegregering, vilket syftar till att bekämpa *extern exkludering*. Det kan dock förekomma *intern exkludering*.

Språkproblem är vanligt förekommande vid *Ungdomsutbyten*. I värsta fall kan detta innebära att arrangörer väljer att inte göra utbyten med länder där de befarar att kunskaperna i engelska är bristfällig. Detta skulle undergräva syftet med utbytena. Andra kulturella skillnader kan leda till konflikter och motsättningar som i värsta fall kan leda till kontraproduktiva effekter. Om konflikterna kan lösas på plats kan positiva, solidariska värden utvinnas.

EU-programmet Ungdoms *Ungdomsutbyten* visar potential till att kunna bidra till ökad kommunikation och solidaritet mellan Europas unga. Dessa utbyten kan utgöra ett forum, eller en arena, för inklusiva, demokratiska diskussioner.

Referenser:

Litteratur:

Archipugi, D, Held, D & Köhler, M. 1998: *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

Bellamy, R. & Castiglione, D. 1998: Between Cosmopolis and Community: Three models of rights and democracy within the European Union, Archipugi, Held & Köhler (Red) *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

Habermas, J. 2000: Den postnationella konstellationen, Göteborg: Daidalos

Habermas, J 1995: *Diskurs, rätt och demokrati*, Göteborg: Daidalos

Habermas, J 1999: Kampen för ömsesidigt erkännande i den demokratiska rättsstaten, Gutman (Red) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik* Göteborg: Daidalos

Habermas J. 1999: *The European Nation-State and The Pressures of Globalization* (I original I Blätter für Deutsche und internationale Politik, april, pp. 425-436)

Held, D. 1998: Democracy and Globalization, Archipugi, Held & Köhler (Red) *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

Linklater, A 1998: Citizenship and Sovereignty, Archipugi, Held & Köhler (Red) *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

May, T. 2001: *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur

Patton, M. Q. 1990: *Qualitative evaluation and research methods*, London: Sage

Preuss, U. 1998: Citizenship in the European Union: A Paradigm for Transnational Democracy, Archipugi, Held & Köhler (Red) *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

Thompson, J. 1998: Community Identity and World Citizenship, Archipugi, Held & Köhler (Red) *Reimagining Political Community – Studies in Cosmopolitan Democracy*, London: Polity Press

Urry, J. 2000: *Sociology beyond Societies – Mobilities for the twenty-first century*, London Routledge

Young, I. M. 2000: *Inclusion and Democracy*, New York: Oxford University Press

Internet:

Bourdieu, Pierre: *Mot avpolitiserings politik*, 2004-07-07
([http:// www. arbetaren.se/2001/moteld/artikel1.html](http://www.arbetaren.se/2001/moteld/artikel1.html))

Tre år med EU-programmet Ungdom - en studie kring programmets effekter åren 2000–2003, 2004-05-14
(http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/US_skrifter_7_2003.pdf)

Intervjuer:

Johan: Idrottstränare för en lagsport. Arrangör för ett idrottsbyte med Italien.

Lisa: 20 år, deltog i idrottsbytet med Italien.

Cornelia: 22 år, deltog i idrottsbytet med Italien.

Rebecka: Arbetar för Malmö kommun, har arrangerat tre utbyten; Sverige-Danmark-Estland (tema: projektutveckling), Sverige-England-Slovenien (tema: droger) och Sverige-Frankrike (tema: naturvård)

Nimo och Muhammed, båda 19 år, har deltagit i två av Rebeckas utbyten (Sverige-Danmark-Estland och Sverige-Frankrike)

Bilagor:

Intervjuguide Ungdomsledare

- Namn, ålder, yrke, involvering?
  - Hur kom du i kontakt med programmet?
  - Hur gick det till, var åkte ni?
  - Vilka förväntningar hade du? Infriades de?
  - Vad är viktigt för att det ska bli en lyckad resa?
  - Vad är viktigt att tänka på för ledaren? Vilken är hans roll?
  - Har du lärt dig något av utbytet? Vad är viktigast?
  - Kan du tänka dig att göra om det?
-
- Vad är det för ungdomar?
  - Vad tror du är det viktigaste ungdomarna lär sig av utbytet?
  - Vad lär de sig av själva mötet?
  - Upplever du det som om det har påverkat ungdomarna (attityder etc.)?
-
- Är du politiskt engagerad?
  - Hur ställer du dig till EU?
  - Hur uppfattar du syftet med programmet? Är det lyckat?
  - Tror du att programmet har någon politisk betydelse? Kan det förändra synen på EU?

Intervjuguide Ungdomar

- Namn, ålder, sysselsättning?
- Hade du varit utomlands tidigare?
- Rest mycket tidigare?
- Hur kom du i kontakt med programmet?
- Vad var temat för utbytet?
- Vad hade ni för aktiviteter, hur knöt de an till temat?
- Vad upplever du vara syftet med EU-programmet Ungdoms utbyten? Varför gör man utbyten?
- Hur lever det upp till syftet?
- Hur fungerade kommunikationen med utbytesparten? Kulturkrockar? Hur fungerade det språkliga?
- Upptäckte ni några oväntade likheter, eller var det bara skillnader
- Vad upplevde du som det mest givande med utbytet? Vad har du lärt dig?
- Skulle du kunna tänka er att göra om det? Vad var bra, vad skulle kunna göras bättre?
- Vad är ledarens roll?
- För eller emot EU?
- Är du politiskt engagerad?
- Har utbytet förändrat din syn på Europa/ EU? I så fall, hur såg du på det innan, och hur ser du på det nu?
- Finns det något vi glömt att ta upp?